

Список використаних джерел:

1. Бреддік У. Менеджмент в організації / У. Бреддік ; пер. з англ. – К., 1997. – 343 с.
2. Вейлл П. Мистецтво менеджменту: нові ідеї для світу хаотичних змін / П. Вейлл. – К. : Новини, 1993. – 224 с.
3. Організації: поведінка, структура, процеси : [підр. для ВНЗ] / [Д. Гібсон, Д. Іванцевич, Д. Доннеллп]; пер. з англ. – 8-е вид. – Х., 2000. – 662 с.
4. Основи менеджменту / [М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі]; пер. з англ. – Х. : Справа ЛТД, 2012. – 704 с.
5. Пітерс Т. В пошуках ефективного управління: досвід кращих компаній / Т. Пітерс, Р. Уотермен. – Х. : Гринь, 2015. – 215 с.
6. Уотермен Р. Фактор відновлення. Як зберігають конкурентоздатність кращі компанії / Р. Уотермен. – Х. : Буква, 2008. – 307 с.
7. Коултер Д. Культурні відмінності управління / Д. Коултер // Проблеми теорії і практики управління. – 2000. – Тематичний збірник. Управлінські кадри і організаційна культура. – 2000. – С. 67–72.

УДК 332.025:338.246.2

Хадарцев О.В.,кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
та управління персоналом,*Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка***Савинський С.І.,**студент,
*Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка***МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ
УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ**

Хадарцев О.В., Савинський С.І. Методичні аспекти удосконалення підприємницької інфраструктури. У статті розглянуто роль підприємництва у функціонуванні економіки. Визначено специфіку прояву підприємницької інфраструктури. Досліджено особливості функціонування сучасного бізнес-середовища. Запропоновано напрями удосконалення підприємницької інфраструктури в Україні.

Ключові слова: підприємництво, підприємницька інфраструктура, державна підтримка, економічний розвиток, бізнес-середовище.

Хадарцев А.В., Савинский С.И. Методические аспекты усовершенствования предпринимательской инфраструктуры. В статье рассмотрена роль предпринимательства в функционировании экономики. Определена специфика проявления предпринимательской инфраструктуры. Исследованы особенности функционирования современной бизнес-среды. Предложены направления совершенствования предпринимательской инфраструктуры в Украине.

Ключевые слова: предпринимательство, предпринимательская инфраструктура, государственная поддержка, экономическое развитие, бизнес-среда.

Khadartsev O.V., Savins'kiy S.I. Methodical aspects of improving business infrastructure. The role of entrepreneurship in the functioning of the economy is considered in the article. The specifics of the manifestation of entrepreneurial infrastructure are determined. The features of functioning of modern business environment are investigated. Areas of improvement of business infrastructure in Ukraine are offered.

Key words: entrepreneurship, entrepreneurial infrastructure, governmental support, economic development, business environment.

Постановка проблеми. Активізація економічного і соціального розвитку держави, окремих регіонів та локальних територій залежить від максимізації залучення і віддачі ресурсно-виробничого потенціалу території. Водночас повноцінне використання пропозиції потенціалу можливе лише за умови створення належного рівня попиту. Правомірно вважати, що саме до

умов реалізації останнього й належить ключова роль підприємництва у забезпеченні сталого, стійкого і гармонійного функціонування процесу суспільного виробництва. На думку багатьох науковців, а також за статистичними підтвердженнями даних ООН, підприємництво (особливо у середніх і малих формах) виступає одним із провідних індикаторів розвитку суспільства [1].

- є визначальним фактором щодо темпів економічного і соціального розвитку країни;
- у виробничій сфері малі та середні підприємства створюють від 30% до 70% ВВП;
- забезпечує зайнятість близько 50% працездатного населення та майже 50% приросту нових робочих місць;
- є ефективним засобом пом'якшення соціальної напруги, усунення майнової нерівності, показником рівня демократизації суспільства.

Відповідно, кількісний і якісний розвиток підприємницької діяльності, зокрема середнього і малого підприємства, потребує створення необхідних умов та всебічної підтримки, що разом визначає досконалість підприємницької інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування інфраструктури підприємницької діяльності досліджувалися в працях Д.А. Антонюка [2], А.І. Мокія [3], Д.А. Ісаченко [4], В.В. Паппа [5], А.Ф. Мельник та Р.А. Кучера [6]. Особливості функціонування сфери середнього та малого підприємства розглянуті в працях таких науковців, як, зокрема, О.В. Дикань [7], О.І. Поліщук [8], Г.О. Тимченко [9]. Проте, незважаючи на значні напрацювання з цієї проблематики, залишаються недостатньо дослідженими дієвість наявної державної підтримки та інструменти створення мотиваційних факторів у бізнес-середовищі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення особливостей функціонування підприємницького середовища та пропозиція адекватного методично-прикладного інструментарію щодо удосконалення підприємницької інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. Слово «інфраструктура» загалом означає сферу діяльності, яка обслуговує інші види діяльності шляхом надання їм різних послуг. Фактично поняття інфраструктури тотожне поняттю сфери створення послуг, що включає створення послуг в матеріальному і нематеріальному виробництві. Дослідниками спочатку використовувався термін «ринкова інфраструктура», який трактується в широкому і вузькому розуміннях. У широкому розумінні до ринкової інфраструктури відноситься система інститутів всіх локальних ринків. У вузькому – матеріальні об'єкти інфраструктури. Правомірно вважати, що ринкова інфраструктура є інфраструктурою підприємництва, оскільки ринкова економіка є економікою підприємницького типу, а підприємництво – продуктом розвитку ринку. На думку науковців, структурно-функціональна декомпозиція підприємницької інфраструктури ґрунтується на взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності, які укладають угоди та несуть транзакційні витрати з налагодження стосунків [2; 3; 4; 6]. Така інфраструктура може бути представлена такими складовими: інформаційна, освітня, кредитно-фінансова, інноваційна, з передачі прав власності, просування продукції тощо. Так, Д.А. Антонюк зазначає, що внутрішній зміст інфраструктури підприємництва є єдністю інституційного та інформаційного елементів, а зовнішній – нормотворчого і ментального [2, с. 179].

Водночас особливістю сучасних умов господарювання є залежність стану бізнес-середовища від глобалізації. Вплив глобалізації привів до загострення конкуренції, формування нових регіональних лідерів, поглиблення платіжної та торговельної незбалансо-

ваності, посилення економічної диференціації, посилення боротьби за розміщення найбільш прибуткових і рентабельних виробництв за сучасними технологіями, впровадження більш завуальованих засобів протекціонізму [10, с. 321]. У світовому економічному середовищі відбувається перехід до динамічних конкурентних переваг, тому в довгостроковій перспективі перемогу здобудуть не ті суб'єкти господарювання, що мають нижчу вартість ресурсів, а ті, щодо яких буде створено найбільш сприятливі умови розвитку. Тому значущість впливу інтегруючих, координуючих, стимулюючих та регулюючих функцій національного управління економічним середовищем істотно зростає, але супроводжується зменшенням прямого регулювання адміністративними методами. Про це говорить Я.А. Жаліло [11, с. 147], на думку якого, належну конкурентоспроможність в умовах сучасної глобалізації набуває країна, в національній економіці якої існує «критична маса» стійких конкурентоспроможних економічних суб'єктів, здатних ефективно будувати свою діяльність у глобальному економічному середовищі, керуючись власними економічними інтересами.

Фахівці одностайні у своїх пропозиціях, що таку підтримку має забезпечувати інноваційна інфраструктура бізнесу [7; 8; 9], а саме технопарки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, інноваційні центри, фонди підтримки підприємництва, центри субконтрактації, інформаційні центри. Інноваційний шлях розвитку підприємництва, його фінансова та інституційна державна підтримка дали змогу отримати вагомий результат в країнах з розвинутою економікою. Зокрема, найбільшої популярності набули [12; 13]:

- підтримка підприємництва в кризових регіонах зі створенням зон вільного підприємництва, пільгові кредити і послуги (Великобританія);
- надання консультацій малим і середнім фірмам з різноманітних питань за рахунок державного фінансування (ФРН);
- державне замовлення, підтримка малого підприємства через низку економічних стимулів, зокрема пільгове оподаткування та кредитування (Угорщина, Чехія, Польща).

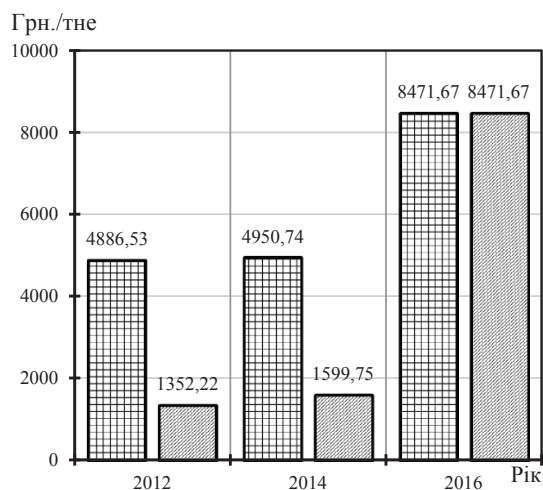
Проте сучасний стан економічного середовища характеризується суперечливістю чинників впливу різноманітних сфер походження, що не дає змогу повноцінно застосувати інноваційні підходи у підтримці підприємництва, як у розвинених країнах. Першочергові проблеми полягають у негативному впливі ринкових чинників та необхідності адекватних механізмів регулювання економіки, що знову ж таки має найбільшу актуальність у сфері використання енергетичних ресурсів. Підвищення енергоефективності економіки залежить як від техніко-технологічних характеристик споживання, так і від вартості енергоресурсів. Так, згідно з аналітичними оцінками, вартість 1 тне імпортованого енергоресурсу в 2008 р. складала 349,8 дол. США, в 2012 р. – 563,0 дол. США, а у 2013–2014 рр. відбулось її зменшення на 21,8% [14]. Такі тенденції негативно впливають на загальну вартість імпортованих енергоносіїв, оскільки нівелюють фізичне зменшення імпорту. Специфічний вплив здійснювала цінова політика на енергоресурси. В Україні тарифи для промислових споживачів є вищими за ринкову ціну, тарифи для населення не відшкодовують половини витрат.

У країнах ЄС політика протилежна: у Франції середній рівень цін на електроенергію для населення у 1,85 рази перевищує ціни для промислового сектору, в Німеччині – у 2,24 рази. В середньому домогосподарства у країнах ЄС сплачують за електроенергію у 2,16 рази більше, ніж промисловість. Середня вартість природного газу (за курсом на листопад 2015 р.) для домогосподарств в Європі у 2,52 рази вище, ніж в Україні [15]. Такий ціновий диспаритет відображає політику Європейських країн щодо стимулювання саме бізнесу та створення для нього сприятливих умов господарювання і розвитку. В Україні вартість 1 тне електроенергії у перерахунку за курсом НБУ, згідно зі встановленими цінами і тарифами, у 2012 р. складала 185,54 дол. США для населення і 577,78 дол. США для промисловості; у 2014 р. – 143,54 дол. США для населення і 465,69 дол. США для промисловості. Вартість 1 тне природного газу у 2012 р. складала 169,19 дол. США для населення і 611,39 дол. США для промисловості; у 2014 р. – 134,69 дол. США для населення і 416,81 дол. США для промисловості (рис. 1).

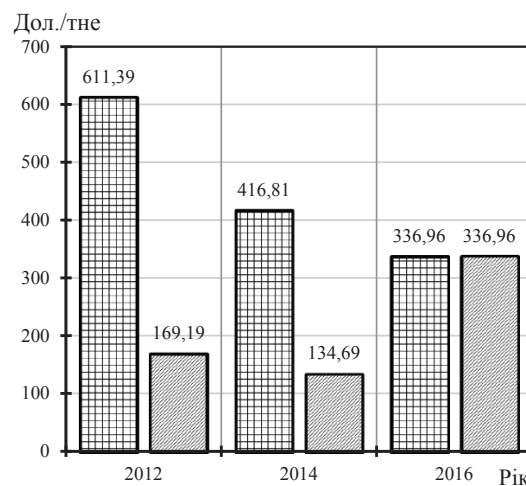
При цьому відбувалося зростання цін на енерго-ресурси у гривневому еквіваленті. Таким чином, для експортно-орієнтованих підприємств великого бізнесу, які отримують валютну виручку, ця ринкова ситуація не створює чинників шкоди посилення мотивації інноваційного розвитку, оскільки головний витратний тягар припадає на населення та тісно пов'язаний із ним малий і середній бізнес.

Іншим аспектом, від якого залежало формування дієвої підприємницької інфраструктури, є пряма та непряма державна підтримка, що провадилась в Україні. Слід зазначити, що наявна практика потребує зміни підходів у промисловій політиці держави. Це забезпечило б оптимальний розподіл державних коштів, пільг та регулятивних дій за двома підходами:

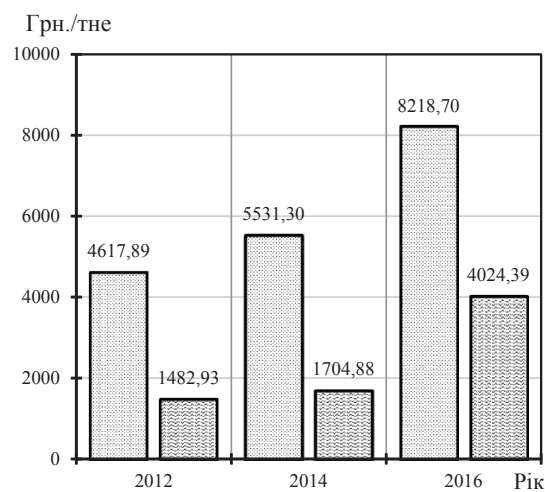
- горизонтальний (державна створює загальні умови для розвитку підприємництва та не застосовує пряму підтримку окремих видів діяльності чи суб'єктів господарювання);
- вертикальний (пряма державна підтримка, активна участь у перерозподілі ресурсів на користь

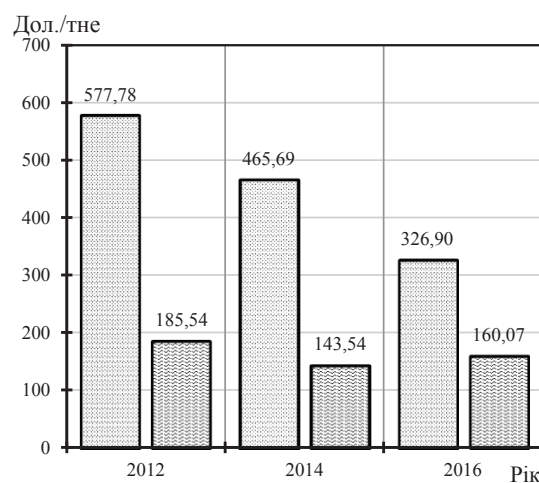
а) Природний газ, грн.

б) Природний газ, дол. США

в) Електроенергія, грн.

г) Електроенергія, дол. США

Рис. 1. Порівняльні ціни енергоресурсів за 2012–2016 рр.

окремих видів діяльності та конкретних підприємств).

Згідно з вітчизняним досвідом господарювання пряма фінансова допомога у вигляді субсидій та дотацій традиційно надавалась перш за все великому виробництву, а саме вугільній промисловості та сільському господарству. Так, у 2014 р. прямі субсидії в економіку України склали 2,8% від ВВП порівняно з 3,3% у 2013 р. Фахівці зазначають, що така форма допомоги має негативний вплив на конкуренцію через переймання навантаження з поточних витрат підприємств, чим створюються нерівні умови для функціонування ринку. Така ситуація абсолютно не стимулює підприємства до інвестицій у розвиток і впровадження інновацій [16]. Зокрема, податкові пільги надавалися для підприємств гірничо-металургійного комплексу, суднобудування, авіабудування, автобудування, легкої промисловості, хімії, енергетики. Такі пільги полягали у звільненні (частковому звільненні) від сплати податку на прибуток та ПДВ. За оцінками аналітиків, окрім відсутності інвестиційно-інноваційного розвитку, втрати державного бюджету в результаті цих невинуватених заходів склали від 2% до 3,5% ВВП протягом 2010–2013 рр. [17]. Загальний обсяг державної допомоги у формі субсидій, дотацій та податкових пільг в різні роки складав від 5% до 6% ВВП. Для порівняння, у країнах ЄС державна допомога, як правило, не перевищувала 1% ВВП.

Разом із пільгами державна допомога включала державні гарантії за кредитами, списання боргів, преференційне ціноутворення/тарифування, преференційні митні ставки на імпорту обладнання та комплектуючих, відшкодування капітальних витрат. Державні гарантії за кредитами надавалися переважно державним підприємствам, зокрема НАК «Нафтогаз України», структурам ДАК Автомобільних доріг України, ПАТ «ДПЗКУ», ПАТ «Укрзалізниця». Так, на кінець 2014 р. загальний борг, гарантований державою, складав 9,8 млрд. дол., а горизонтальна підтримка була практично відсутньою. Більшість програм горизонтальної допомоги не досягла поставлених результатів або залишилася на етапі впровадження. Перш за все це стосується створених на початку 2000-х рр. 11-ти спеціальних економічних зон, де нині застосовуються загальні правила оподаткування, оскільки надані пільги та преференції призвели до зловживань [17].

У сучасних умовах дієвим важелем підтримки підприємства можуть стати державні закупівлі. Аналіз обсягів державних закупівель свідчить про значний потенціал цього інструмента (табл. 1).

Більшість неконкурентних процедур закупівель складають закупівлі комунальних послуг (газу природного та послуг з транспортування природного газу магістральними та розподільними трубопроводами; електричної енергії та послуг з постачання електроенергії; послуг з постачання водяної пари і гарячої води; послуг з водопостачання та водовідведення) [19]. Водночас розподіл обсягів державних закупівель за територіальним і видовим принципами дає змогу створити відповідні джерела фінансової підтримки регіональної/локальної підприємницької ініціативи. Місцевий середній і малий бізнес цілком здатний забезпечити державні потреби, а також бути ланцюгом створення мультиплікативного ефекту активізації економіки.

Актуальність використання інструмента державних закупівель як чинника істотної активізації підприємництва слід пов'язати з аспектами регіональної кластеризації бізнес-середовища. Так, кластерне моделювання дає змогу виявляти розбіжності соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, встановлювати диспропорції функціонування, а отже, забезпечити інформаційно-аналітичну базу для ефективного формування державної економічної політики. Дослідження С.М. Писаренка, С.Р. Семіва та Н.Ю. Федорошиної виявили позиціонування регіонів за рівнем конкурентоспроможності як результату реалізації економічної політики [21]. Отримані результати сформованих кластерів правомірно пояснити із застосуванням моделі Діксіта-Стігліца-Кругмана, яка визначає утворення агломерацій в умовах монополістичної конкуренції та економії від масштабу [22]. Залежно від сталої чи зростаючої віддачі ресурсів остаточний вплив на економічну ефективність визначають рівень позавиробничих витрат та ринкова кон'юнктура. Зростання кількості пропозицій переходить у якісний вплив на зменшення рівня цін, зростання платоспроможного сукупного попиту, але з такими умовами, що товаровиробники разом із збільшенням обсягів виробництва повинні шукати шляхи зниження витрат. Внаслідок цих зрушень з урахуванням інших аспектів, а саме цінності товару та еластичності заміни, має місце ефект промислової агломерації або схильності до автаркії.

Недосконалість методів та інструментів щодо формування підприємницької інфраструктури посилюється не лише обмеженістю фінансування, але й вартістю поточних фінансових ресурсів. Так, ставки за кредитами в національній валюті станом на 2015 р. були за галузями від 17,4% до 30,4%. З урахуванням ставок за депозитами як дисконтної бази економічна

Таблиця 1

Результати процедур, оприлюднених на порталі публічних закупівель [18]

Процедура закупівлі	Загальна вартість укладених договорів на закупівлю товарів, робіт і послуг			
	2014 р.		2015 р.	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Конкурентні процедури	88,9	70,16	107,7	55,97
Неконкурентні процедури	37,8	29,84	84,7	44,02
зокрема:				
закупівля комунальних послуг (газо-, тепло-, водота електропостачання)	23,03	18,18	53,3	27,71
інші закупівлі	14,77	11,65	31,4	16,32
Усього	126,7	100,00	192,4	100,00

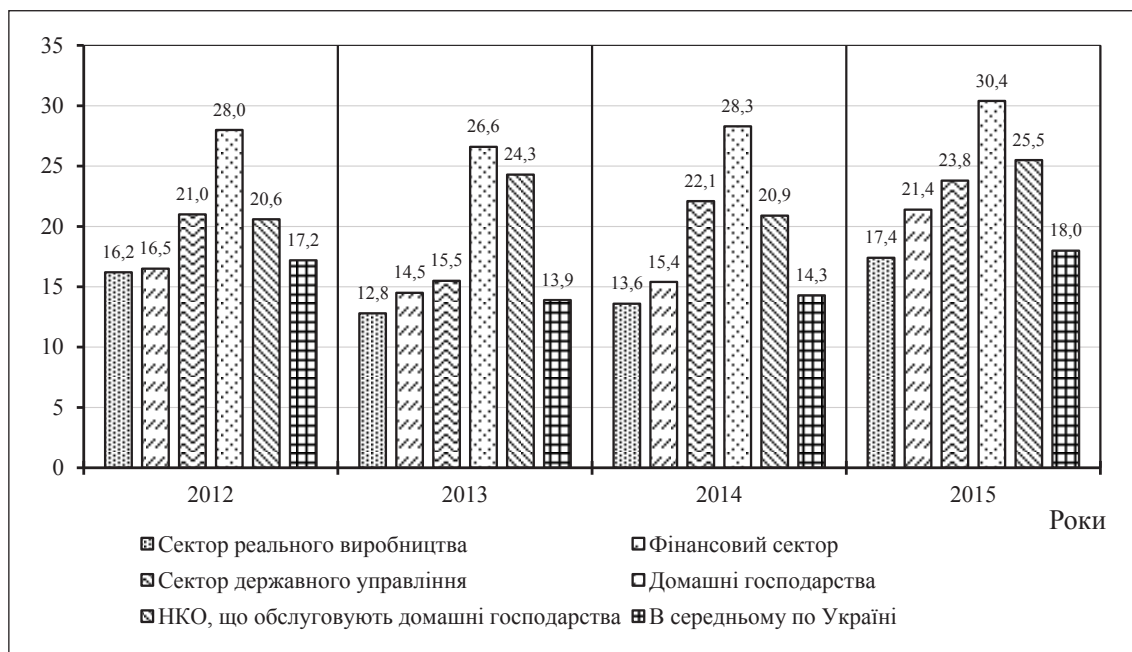

Рис. 2. Середньозважені банківські ставки за виданими новими кредитами в Україні, % [23]

ефективність підприємництва потребує більш глибокого обґрунтування у координації з політикою субсидювання населення. Так, в першому варіанті Держбюджету на 2015 р. на субсидії було закладено 11,9 млрд. грн., а видатки з Держбюджету у 2014 р. мали такі показники: на інноваційну діяльність – 344,1 млн. грн.; на капітальні інвестиції – 2,7 млрд. грн. Надалі з урахуванням поправок суму субсидій було збільшено до 24,4 млрд. грн. В подальшому на 2016 р. планується виділення на субсидії орієнтовно 35 млрд. грн. Такий підхід до розподілу державних коштів, які є вагомим інвестиційним ресурсом, призводить до системної дезінтеграції всього комплексу методів та інструментів формування ринкового економічного середовища.

Також затверджені Наказом Мінекономрозвитку і торгівлі методичні рекомендації та порядок розроблення інвестиційного проекту, для реалізації якого може надаватися державна підтримка, передбачають розрахунок показників ефективності (NPV, PI, DPP, IRR) на підставі ставки дисконтування, що відповідає рівню облікової ставки НБУ. Облікова ставка НБУ з 16 вересня 2016 р. встановлена на рівні 15%, до цього часу ставка мала такі показники: з 13 серпня 2013 р. – 6,5%; з 15 квітня 2014 р. – 9,5%; з 17 липня 2014 р. – 12,5%; з 13 листопада 2014 р. – 14%; з 6 лютого 2015 р. – 19,5%; з 4 березня 2015 р. – 30%. З 28 серпня 2015 р.

облікова ставка НБУ зменшилася до 27%, з 25 вересня 2015 р. – 22%. У 2016 р. ставка НБУ поступово зменшилася з 22% до 14%. Якщо в середньому ефективність виробничих бізнес-проектів коливалась на рівні 12–17%, то удорожчання фінансових ресурсів унеможливило їх реалізацію (рис. 2). Висока вартість грошей у сукупності з альтернативами вкладання коштів в інструменти з фіксованою доходністю здійснюють демотиваційні впливи на суб'єкти господарювання.

Тому передбачене Комплексною програмою розвитку фінансового сектору України до 2020 р. здешевлення кредитів до 12% річних має цілком об'єктивну потребу.

Висновки. Подальше удосконалення підприємницької інфраструктури потребує вжиття заходів щодо створення сприятливих умов економічного середовища, зокрема за такими напрямками:

- кооперація потенційних суб'єктів господарювання щодо створення виробничо-економічних кластерів;
- упровадження комплексу заходів щодо стимулювання інноваційного розвитку;
- удосконалення і розроблення нових схем співробітництва, кооперації і фінансування;
- формування інформаційно-методичних баз та банків даних щодо проектного і ресурсного забезпечення підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Мельник М.І. Формування бізнес-середовища України в умовах інституційних трансформацій : [монографія] / М.І. Мельник. – Львів : ІРД НАН України, 2012. – 568 с.
2. Антонюк Д.А. Концептуальні аспекти інституціональної інфраструктури підприємництва / Д.А. Антонюк // Сталлий розвиток економіки. – 2014. – № 2. – С. 177–183.
3. Мокій А.І. Розвиток інституціональної інфраструктури бізнесу великих міст старопромислових регіонів / А.І. Мокій, Д.А. Антонюк // Соц.-ек. проблеми сучас. періоду України. – 2013. – Вип. 2 (100). – С. 131–138.
4. Ісаченко Д.А. Малі підприємства в трансформаційній економіці регіону : [монографія] / Д.А. Ісаченко. – О. : Ін-т проблем ринку та екон.-еколог. досліджень НАН України, 2009. – 406 с.
5. Папп В.В. Інноваційна інфраструктура підтримки малого підприємництва в Україні / В.В. Папп // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 16. – С. 22–28.

6. Мельник А.Ф. Регіональна інфраструктура підприємництва: пріоритети та перспективи розвитку / А.Ф. Мельник, Р.А. Кучер // Науковий вісник Полісся. – 2015. – № 4 (4). – С. 32–38.
7. Дикань О.В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення / О.В. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2017. – № 57. – С. 59–68.
8. Тимченко О.І. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в регіонах України / О.І. Тимченко // Ефективна економіка. – 2015. – № 6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4135>.
9. Поліщук Г.О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва: вітчизняний та зарубіжний досвід / Г.О. Поліщук // Актуальні проблеми державного управління. – 2017. – № 1 (51). – С. 1–9.
10. Вовк І.О. Особливості формування організаційно-економічного механізму ресурсозбереження в умовах соціально-економічної трансформації підприємств / І.О. Вовк, О.М. Погайдак // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип. 2 (7). – С. 315–326. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12vipetp.pdf>.
11. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / [Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилюк, Я.В. Белінська та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2005. – 388 с.
12. Ольвінська Ю.О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу / Ю.О. Ольвінська // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2015. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=814>.
13. Піхняк Т.А. Організаційно-економічний механізм державного управління підприємствами малого бізнесу: світовий досвід та уроки для України / Т.А. Піхняк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.2. – С. 270–274.
14. Мельник О.М. Як Україна зменшує залежність від імпорту енергетичних ресурсів / О.М. Мельник / Центр досліджень енергетики : офіційний веб-сайт. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eircenter.com/ua-analitika/yak-ukrayina-zmenschuye-zalezhnist-vid-importu-energetichnix-resursiv>.
15. Європейський енергоринок: якою є справжня ціна на газ і електрику? Аналітичний центр DiXi Group : офіційний веб-сайт. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://enref.org/wp-content/uploads/2016/02/EU-UA_market_study_1.pdf.
16. Антоненко Г.В. Чи потрібна Україні промислова політика? Аналітична записка / Г.В. Антоненко // ГО «Центр економічної стратегії» : офіційний веб-сайт. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ces.org.ua/wp-content/ces_industrial_policy_20150810_ukr.pdf.
17. Промисловість і промислова політика України – 2013: актуальні тренди, виклики, можливості : наук.-аналіт. доповідь / [О.І. Амоша, В.П. Вишневський, Л.О. Збаразська та ін.]; за заг. ред. В.П. Вишневського. – Донецьк : НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2014. – 200 с.
18. Звіт щодо аналізу функціонування системи державних закупівель за січень-грудень 2015 року / Державні закупівлі : офіційний загальнодержавний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tender.me.gov.ua/EDZFrontOffice>.
19. Сошников А.О. Теоретичні засади здійснення публічних закупівель / А.О. Сошников // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 3. – С. 221–226.
20. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4618-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
21. Конкурентоспроможність регіонів України в умовах поглиблення міжнародної інтеграції / [С.М. Писаренко, С.Р. Семів, Н.Ю. Моренова] // Конкурентоспроможність: країна, регіон, підприємство. Рада конкурентоспроможності України / за ред. Ю.В. Полунєєва. – К., 2006. – С. 105–113.
22. Матвеев В.Д. Модель монополистической конкуренции Диксита-Стиглица: межстрановая версия / В.Д. Матвеев // Международная экономика. Альманах «Экономическая школа» ГУ ВШЭ. – 2011. – № 7. – С. 45–55.
23. Кредити та депозити за організаційно-правовими формами господарювання / Національний банк України : офіційний веб-сайт. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua/control/uk>.